

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Μεταπτυχιακή διατριβή

Ο ΑΦΗΡΗΜΕΝΟΣ ΕΞΠΡΕΣΙΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ JACKSON
ROLLOCK: ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΙΝΔΑΛΜΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Έφη Λυσή Μπάρετ

Λεμεσός 2021

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ο ΑΦΗΡΗΜΕΝΟΣ ΕΞΙΠΡΕΣΙΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ JACKSON
ROLLOCK: ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΙΝΔΑΛΜΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Έφη Λυσή Μπάρετ

Λεμεσός 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Έφη Λυσή Μπάρετ, [2020]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της μεταπτυχιακής διατριβής από το Τμήμα Καλών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου Δρ. Αντώνη Δανό, Δρ. Μαρία Γ. Μόσχου, Δρ. Νίκη Λοϊζίδου και Δρ. Κωνσταντίνο Πρώμο. Χωρίς εσάς θα ήταν αδύνατον να βρίσκομαι σε ετούτη την απόλυτα ευχάριστη θέση της ολοκλήρωσης του μεταπτυχιακού μου.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω για την ευκαιρία που μου δόθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος να παρακολουθήσω μαθήματα και διαλέξεις άλλων ακαδημαϊκών.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες όμως θα ήθελα να δώσω ξεχωριστά σε δύο από τους καθηγητές μου, για διαφορετικούς λόγους. Το μόνο σίγουρο είναι ότι όλη αυτή την ενδιαφέρουσα διαδρομή την οφείλω στον αξιότιμο, μοναδικό, χαρισματικό ακαδημαϊκό επιστήμονα Δρ. Αντώνη Δανό. Δεν θα ξεχάσω ποτέ, τη μέρα που διάβασα ότι επιλέγηκα για το μεταπτυχιακό αυτό και η έγκριση είχε το όνομά του. Για μένα ήταν όνειρο ζωής και το έκανες πραγματικότητα Αντώνη (αφού επέμεινες να σε φωνάζουμε με το μικρό σου όνομα), για αυτό σε υπερευχαριστώ. Με ενθάρρυνες από την αρχή ώστε να μη νιώθω «μειονεκτικά», παρόλο που προέρχομαι από διαφορετικό χώρο και μου έδωσες συμβουλές, από αυτές που δεν ξεχνιούνται και θα με συντροφεύουν στα μετέπειτα βήματά μου. Για αυτά, για τις ενδιαφέρουσες και καθηλωτικές διαλέξεις σου και για πολλά άλλα που έχω φιλτράρει μέσα από τη δοτικότητα σου, σε ευχαριστώ από καρδιάς.

Πώς να μην ευχαριστήσω με όλη μου την αγάπη την υπέροχη ακαδημαϊκό και άνθρωπο, Δρ. Μαρία Γ. Μόσχου. Νιώθω θαυμασμό για την τεράστια γνώση της και εκτίμηση για τη συνεχή στήριξη και τις πολύτιμες συμβουλές της. Ενώ η συγγραφή της διατριβής αυτής, για ένα μεγάλο διάστημα, φάνταζε αδύνατο να επιτευχθεί, η κατανόηση και η εμπιστοσύνη που έδειχνε στο πρόσωπό μου, μου πρόσδιδε θάρρος. Πάντοτε είχε μια ζεστή αγκαλιά και μια γλυκιά κουβέντα, για μένα και τον Αλέξανδρο μου και αυτό έχει μείνει στην καρδιά μου. Πάντως, ακόμα με εκπλήσσει το γεγονός ότι, χωρίς να αναφέρομαι στις πρακτικές αντιξοότητες που αντιμετώπιζα, η ίδια τις αντιλαμβανόταν και με καθοδηγούσε υπομονετικά. Οι συζητήσεις μας για τη διατριβή, που πάντα είχε νόημα και πέρα από τα ακαδημαϊκά, ήταν πηγή δύναμης γενικότερα για την ίδια τη ζωή. Μου έδωσες φτερά για να πετάξω πέρα από τα όριά μου και θα σου είμαι πάντα ευγνώμων για αυτό, αγαπητή Κυρία Μόσχου.

Εις το επανιδείν

Βέβαια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους λατρευτούς μου γονείς Ελένη (Λένια) και Βάσο, την γλυκιά μου αδελφή Χρύσω αλλά και τον πρώην σύζυγό μου Malcolm για την απέραντη, αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια που μου παρείχαν απλόχερα τόσο στο ψυχολογικό

κομμάτι όσο και στο έμπρακτο, για να καταφέρω να φέρω εις πέρας αυτό το δύσκολο μακροχρόνιο για μένα (λόγω αντίξοων συνθηκών) έργο.

Θα ήθελα τέλος, να αφιερώσω τη διατριβή μου στον αγαπημένο μου, μοναδικό υιό Αλέξανδρο. Σε ευχαριστώ που ερχόσουν μαζί μου στις παρακολουθήσεις των διαλέξεων και με περίμενες μέχρι αργά το βράδυ έξω από την αίθουσα (καμιά φορά και μέσα) μέχρι να τελειώσω το μάθημά μου. Θα χαμογελώ κάθε φορά που θα σκέφτομαι πόσο με εμπύχωνες στο διάβασμά μου (ενώ εσύ βαριόσουν να διαβάσεις τα δικά σου) και θα γελάω με την καρδιά μου όταν σε θυμάμαι να ξεφυλλίζεις τα βιβλία μου και να μου κάνεις απίστευτα αστεία και σχόλια για τους πίνακες: «Μάμα, όταν μου είπες ότι διαβάζεις για διατριβή, περίμενα σοβαρά πράγματα.»

Αλέξανδρος

(Αναφερόμενος ιδιαίτερα στους πίνακες του de Kooning.)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας διατριβής είναι η περίπτωση του Jackson Pollock με στόχο την ιστορική προσέγγιση του μύθου του. Η διατριβή περιλαμβάνει πτυχές της ιστορίας του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού και των καλλιτεχνικών δρωμένων της Αμερικής στα μέσα του 20ού αιώνα. Αρχικά γίνεται αναφορά στο Federal Art Project, στη συμμετοχή του Pollock σε αυτό και στη διαμόρφωση της εικόνας του ως μοναχικού καλλιτέχνη. Στη συνέχεια δίνεται μια γενική εικόνα όσον αφορά τον Αφηρημένο Εξπρεσιονισμό με έμφαση στις τοποθετήσεις των Harold Rosenberg και Clement Greenberg. Ειδικό θέμα ανάλυσης αποτελούν οι φορμαλιστικές αντιλήψεις του Clement Greenberg και η αντιμετώπιση του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού ως του κατεξοχήν αντιπροσωπευτικού αμερικανικού καλλιτεχνικού ύφους που εκφράζει την αυτονομία της υποκειμενικότητας. Ακολούθως παρουσιάζεται ένα χρονολόγιο με έμφαση στην πορεία του Pollock μετά τη γνωριμία του με τη Lee Krasner ως σύζυγο και μέντορά του, και δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις συνεργασίες του με την Peggy Guggenheim και την Betty Parsons. Επιπλέον, αναλύεται η τέχνη του Pollock όσον αφορά τους «all over» πίνακες και τον «αυτοματισμό» της ζωγραφικής του μέσα από τη ψυχαναλυτική θεωρία. Κύριο ζήτημα αποτελεί η προβολή του Pollock από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με ιδιαίτερη αναφορά στη φωτογράφιση και στην κινηματογράφησή του από τον Hans Namuth. Κατόπιν εξετάζεται το θέμα της προπαγανδιστικής προβολής του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και οι σχέσεις του MoMA με κυβερνητικούς φορείς. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην καλλιτεχνική πορεία της Lee Krasner και επισημαίνεται ο ρόλος της στη διαχείριση της κληρονομιάς του Pollock. Τέλος, με σημείο αναφοράς την εικόνα του Pollock, παρουσιάζεται συνοπτικά η πρόσληψη του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού μέχρι σήμερα.

ABSTRACT

This dissertation provides information and facts about the life and work of Jackson Pollock, with the aim of approaching his iconic status. Through this biographical range, important points concurrently emerge relating to the history of Abstract Expressionism, and the artistic events of the USA in the middle of the 20th century. Initially, reference is made to the Federal Art Project, Pollock's participation in it, and to the shaping of his image as a solitary artist. Following on, an overview of 'Abstract Expressionism' is provided with an emphasis on the views of Rosenberg and Greenberg, as well as its explanation as an artistic phenomenon. We also explore the autonomous subjectivity of American artistic expression and Greenberg's formalistic conceptions. A chronology, focusing primarily on Pollock's life after his acquaintance with Lee Krasner, as his wife and mentor, is presented; with special emphasis placed on his work, in particular, his collaborations with Peggy Guggenheim and Betty Parsons. Pollock's art is then analyzed in terms of "all over" paintings and the automation of his art through psychoanalytic theory. Significant prominence is given to Pollock's projection in the media, depicted primarily through the photography of Hans Namuth. The issue of Abstract Expressionism being used for propaganda purposes by government bodies is also examined. A profile of the woman behind Pollock, Lee Krasner, her pivotal role in the management of Pollock's legacy, and her own artistic contributions as an accomplished artist is put forward. Finally, with reference to the image of Pollock, the reception of Abstract Expressionism to date is briefly presented.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	v
ABSTRACT	vi
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	ix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το πολιτιστικό πλαίσιο του πρώτου μισού του 20ού αιώνα	3
1.1 Από το Παρίσι στη Νέα Υόρκη	3
1.1.1 «The Federal Art Project»	5
1.1.2 Η συμμετοχή του Pollock στο WPA.....	7
1.1.3 Η αμερικανική πρωτοπορία, ο μοναχικός καλλιτέχνης και η κριτική	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αμερικανικός Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός.....	11
2.1 «Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός».....	11
2.1.1 Harold Rosenberg: «American Action Painters».....	11
2.1.2 Clement Greenberg: «American-Type Painting»	13
2.2 Ο Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός ως καλλιτεχνικό φαινόμενο.....	14
2.3 Ο αυτόνομος υποκειμενισμός της αμερικανικής καλλιτεχνικής έκφρασης και οι φορμαλιστικές αντιλήψεις του Greenberg.....	17
2.3.1 Αναπαράσταση και Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός: Τα θέματα του καλλιτέχνη και η δημόσια προβολή τους.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Jackson Pollock. Χρονολόγιο.....	23
3.1 Τα πρώτα χρόνια (1912-1938).....	23
3.1.1 Αφήνοντας την τέχνη του Benton (1939-1941).....	26
3.2 Pollock: Η γνωριμία με την Krasner και την Guggenheim (1942-1943)	27
3.2.1 Οι πρώτες ατομικές εκθέσεις του Pollock (1943-1945).....	29
3.2.2 Το στούντιο στο Long Island, The Springs (1945-1947).....	31

3.3 Η συνεργασία με την Betty Parsons. Εκθέσεις και δημοσιεύματα (1947-1949).....	32
3.3.1 Ο Pollock στο βάθρο της πρωτοποριακής τέχνης (1949-1956)	35
3.4 «Χάος».....	38
3.4.1 Jackson Pollock: Τα τελευταία χρόνια.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η τέχνη του Pollock και οι τεχνικές της	43
4.1 Από το καβαλέτο στο πάτωμα: Μια επαναστατική αλλαγή στην ιστορία της τέχνης ..	43
4.1.1 Από το καβαλέτο στο πάτωμα: Η πορεία Pollock	44
4.2 Ο Pollock «All over»	47
4.3 Αυτοματισμός, Υποσυνείδητο και Ψυχανάλυση.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προσεγγίζοντας την προβολή του Pollock στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. 57	
5.1 Το «dripping» του Pollock.....	57
5.2 Η προβολή του Pollock από τα έντυπα μέσα.....	58
5.2.1 Η εικόνα και το ίνδαμνα: Ο Pollock στον φακό του Hans Namuth.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η προπαγανδιστική προβολή του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού	65
6.1. Η πολιτικά κατευθυνόμενη «avant-garde»	65
6.2 Ο Αμερικανικός Εξπρεσιονισμός στο πλέγμα της θεσμικής πολιτικής προπαγάνδας: Οι σχέσεις μεταξύ MoMA-CIA-FBI-USIA-IC	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Lee Krasner. Μετά τον Pollock.....	72
7.1 Lee Krasner (1908-1984).....	72
7.2 Ο Pollock και ο Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός μέχρι σήμερα.....	77
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	84
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	87

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1: Αγνώστου φωτογράφου, Ο David Alfaro Siqueiros (κέντρο) και ο Jackson Pollock (δεξιά) έξω από το Siqueiros Experimental Workshop στη Νέα Υόρκη, την ημέρα της παρέλασης του Μαΐου το 1936, ασπρόμαυρη φωτογραφία, Jackson Pollock and Lee Krasner papers, ca. 1905-1984. Archives of American art, Smithsonian Institution.

Εικ. 2: Jackson Pollock, *Landscape with Steer*, 1936-37, λιθογραφία, 35.2 x 47 εκ. (άγνωστη τοποθεσία).

Εικ. 3: Jackson Pollock, *Landscape with Steer*, 1936-37, λιθογραφία με προσθήκες σμάλτου με αερογράφο, 35.2 x 47 εκ. (άγνωστη τοποθεσία).

Εικ. 4: Jackson Pollock, *Χωρίς τίτλο*, 1938, οξειδωμένος χαλκός, 45,7 εκ. (διάμετρος), Συλλογή John P. Axelrod, Βοστώνη.

Εικ. 5: Clyfford Still, *PH-233* (πρώην *Self-Portrait*), 1945, λάδι σε καμβά, 180,04 x 106.68 εκ., Συλλογή SFMOMA, Δωρεά της Peggy Guggenheim.

Εικ. 6: Jackson Pollock, *Number 14, 1951*, 1951, λάδι σε καμβά, 146.5 x 272.1 εκ., Tate Gallery, Λονδίνο.

Εικ. 7: Franz Kline, *Vawdavitch*, 1955, λάδι σε καμβά, 158.1 x 204.9 εκ., Museum of Contemporary Art, Σικάγο.

Εικ. 8: Nina Leen, «Irascible Group of Advanced Artists Led Fight Against Show (The Irascibles)», 1950. Φωτογραφία στο περιοδικό *Time-Life*. Από αριστερά στα δεξιά: (πίσω σειρά) Willem de Kooning, Adolph Gottlieb, Ad Reinjardt, Hedda Sterne, (μεσαία σειρά) Richard Pousette-Dart, William Baziotas, Jimmy Ernst, Jackson Pollock, James C. Brooks, Clyfford Still, Robert Motherwell, Bradley Walker Tomlin, (μπροστινή σειρά) Theodoros Stamos, Barnett Newman, Mark Rothko. Δημοσιεύτηκε στις 15 Ιανουαρίου 1951, *The Life Picture Collection*.

Εικ. 9: Η ανοιχτή επιστολή των Irascibles στον Roland L. Redmond, 28 x 22 εκ., 20 Μαΐου 1950. Δημοσιεύτηκε στις 22 Μαΐου 1950, *New York Times* front page.

Εικ. 10: Jose Clemente Orozco, *Prometheus*, 1930, τοιχογραφία με τεχνική fresco (νωπογραφία), 609.6 x 868.68 εκ., Pomona College, Claremont, CA, Pomona College Museum of Art.

Εικ. 11: Diego Rivera, *Man, Controller of the Universe*, 1934, τοιχογραφία με τεχνική fresco (νωπογραφία), 1145 x 480 εκ., Palacio de Bellas Artes, Μεξικό.

Εικ. 12: Alfred Eisenstaedt, Ο Jackson Pollock με την οικογένεια Benton στο εξοχικό τους στο Martha's Vineyard, 1936 ή 1937. Φωτογραφία για το περιοδικό *Life*.

Εικ. 13: Jose Clemente Orozco, τρεις σκηνές από το *Epic of American Civilization*, «*Anglo-America*» «*Hispano-America*» και «*Gods of the Modern World*». Φωτογραφία, ευγενική προσφορά του National Historic Landmarks Program, Baker Library στο Dartmouth College, Hanover, New Hampshire.

Εικ. 14: Jose Clemente Orozco, *The Epic of American Civilization*, 1934. Φωτογραφία, ευγενική προσφορά του National Historic Landmarks Program, Baker Library στο Dartmouth College, Hanover, New Hampshire.

Εικ. 15: Jackson Pollock, *Birth*, 1941, λάδι σε καμβά, 116.4 x 55.1 εκ., Tate Gallery, Λονδίνο (αγοράστηκε το 1985).

Εικ. 16: Jackson Pollock, *The Flame*, 1934-38, λάδι σε καμβά τοποθετημένο σε επιφάνεια πεπιεσμένων τινών, 51.1 x 76.2 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.

Εικ. 17: Jackson Pollock, *Guardians of the Secret*, 1943, λάδι σε καμβά, 122.9 x 191.5 εκ., San Francisco Museum of Modern Art, Συλλογή Albert M. Bender.

Εικ. 18: Jackson Pollock, *The Mad Moon-Woman*, 1941, λάδι σε καμβά, 100.3 x 74.9 εκ., Ιδιωτική Συλλογή.

Εικ. 19: Jackson Pollock, *Male and Female*, 1942, λάδι σε καμβά, 184.4 x 124.5 εκ., Philadelphia Museum of Art, Δωρεά H. Gates Lloyd.

Εικ. 20: Jackson Pollock, *The Moon Woman*, 1942, λάδι σε καμβά, 175.2 x 109.3 εκ., Συλλογή Peggy Guggenheim, Βενετία, The Solomon R. Guggenheim Foundation, Νέα Υόρκη.

Εικ. 21: Jackson Pollock, *The Moon-Woman Cuts the Circle*, 1943, λάδι σε καμβά, 109.5 x 104 εκ., Musée National d'Art Moderne, Centre de Création Industrielle, Centre George Pompidou, Παρίσι, Δωρεά Frank K. Lloyd, Παρίσι, 1979.

Εικ. 22: Jackson Pollock, *The She-Wolf*, 1943, λάδι, γκούας και γύψος, 106.4 x 170.2 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.

Εικ. 23: Jackson Pollock, *Stenographic Figure*, 1942, λάδι σε λινό, 101.6 x 142.2 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.

Εικ. 24: Jackson Pollock, *Pasiphae*, 1943, λάδι σε καμβά, 142.5 x 24.8 εκ., The Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη.

Εικ. 25: Jackson Pollock, *Totem Lesson I*, 1944, λάδι σε καμβά, 177.8 x 111.8 εκ., Συλλογή Harry W. και Mary Margaret Anderson.

Εικ. 26: Jackson Pollock, *Totem Lesson II*, 1945, λάδι σε καμβά, 182.8 x 152.4 εκ., National Gallery of Australia, Καμπέρα.

Εικ. 27: Jackson Pollock, *Night Mist*, 1945, λάδι σε καμβά, 99.1 x 183.2 εκ., Norton Museum of Art, West Palm Beach, Φλόριντα.

Εικ. 28: Jackson Pollock, *Two*, 1943-1945, λάδι σε καμβά, 193 x 110 εκ., Peggy Guggenheim Collection, Βενετία. The Solomon R. Guggenheim Foundation, Νέα Υόρκη.

Εικ. 29: Jackson Pollock, *There Were Seven in Eight*, 1945, λάδι, σμάλτο και καζεΐνη σε καμβά, 109.2 x 259.1 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.

Εικ. 30: Jackson Pollock, *Troubled Queen*, 1945, λάδι με alkyd (συνθετική μπογιά) σε καμβά, 188.28 x 110.49 εκ., Museum of Fine Arts Boston, Μασαχουσέτη.

Εικ. 31: Jackson Pollock, *Galaxy*, 1947, λάδι, μπογιά αλουμινίου και ψιλό χαλίκι σε καμβά, 110.4 x 86.3 εκ., Joslyn Art Museum, Omaha, Nebraska. Δωρεά της Peggy Guggenheim.

Εικ. 32: Jackson Pollock, *Gothic*, 1944, λάδι σε καμβά, 215.5 x 142.1 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη. Κληροδότημα της Lee Krasner.

Εικ. 33: Jackson Pollock, *Alchemy*, 1947, λάδι, αλουμίνιο, σμάλτο με άμμο, βότσαλα, ίνες και ξύλο σε τυπωμένο ύφασμα του εμπορίου, 114.6 x 221.3 εκ., Συλλογή Peggy Guggenheim, Βενετία. The Solomon R. Guggenheim Foundation.

Εικ. 34: Jackson Pollock, *Cathedral*, 1947, σμάλτο και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 181.6 x 89 εκ., Dallas Museum of Art, Ντάλας, Τέξας.

Εικ. 35: Jackson Pollock, *Comet*, 1947, λάδι σε καμβά, 94.3 x 45.4 εκ., Wilhelm-Hack-Museum, Ludwigshafen am Rhein, Γερμανία.

- Εικ. 36: Jackson Pollock, *Enchanted Forest*, 1947, λάδι σε καμβά, 221.3 x 114.6 εκ., Συλλογή Peggy Guggenheim, Βενετία. The Solomon R. Guggenheim Foundation, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 37: Jackson Pollock, *Full Fathom Five*, 1947, λάδι σε καμβά με καρφιά, κουμπιά, κλειδί, νομίσματα, τσιγάρα, σπίρτα κ.ά., 129.2 x 76.5 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη. Δωρεά της Peggy Guggenheim.
- Εικ. 38: Jackson Pollock, *Lucifer*, 1947, λάδι, σμάλτο, μπογιά αλουμινίου και χορδή σε καμβά, 114.6 x 221.3 εκ., Συλλογή Peggy Guggenheim, Βενετία. The Solomon R. Guggenheim Foundation, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 39: Jackson Pollock, *Phosphorescence*, 1947, λάδι, σμάλτο και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 111.8 x 71.1 εκ., Addison Gallery of American Art, Philips Academy, Andover, Μασαχουσέτη. Δωρεά της Peggy Guggenheim.
- Εικ. 40: Jackson Pollock, *Reflection of the Big Dipper*, 1947, λάδι σε καμβά, 111 x 92 εκ., Stedelijk Museum, Άμστερνταμ.
- Εικ. 41: Jackson Pollock, *Sea Change*, 1947, κολάζ από λάδι και μικρά βότσαλα σε καμβά, 141.9 x 112.1 εκ., The Seattle Art Museum. Δωρεά της Peggy Guggenheim.
- Εικ. 42: Jackson Pollock, *Eyes in the Heat*, 1946, λάδι και σμάλτο σε καμβά, 137.2 x 109.2 εκ., Συλλογή Peggy Guggenheim, Βενετία. Solomon R. Guggenheim Foundation, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 43: Jackson Pollock, *Number 1A, 1948*, 1948, λάδι με σμάλτο μπογιά σε καμβά, 172.7 x 264.2 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 44: Jackson Pollock, *Number 5, 1948*, 1948, λάδι, σμάλτο και μπογιά αλουμινίου σε σανίδα συνθετικών ινών, 243.8 x 121.9 εκ., Συλλογή David Geffen, Λος Άντζελες.
- Εικ. 45: Jackson Pollock, *The Wooden Horse: Number 10A, 1948*, 1948, λάδι, σμάλτο και κομμάτι από ξύλινο αλογάκι σε καφέ βαμβακερό καμβά πάνω σε σανίδα συνθετικών ινών, 90.1 x 190.5 εκ., Moderna Museet, Στοκχόλμη.
- Εικ. 46: Jackson Pollock, *Number 13A: Arabesque, 1948*, 1948, λάδι και σμάλτο σε καμβά, 94.6 x 295.9 εκ., Yale University Art Gallery, New Haven, Κονέκτικατ.
- Εικ. 47: Jackson Pollock, *White Cockatoo: Number 24A, 1948*, 1948, σμάλτο και λάδι σε καμβά, 88.9 x 289.5 εκ., Ιδιωτική Συλλογή.
- Εικ. 48: Jackson Pollock, *Number 26A, 1948: Black and White, 1948*, σμάλτο σε καμβά, 208 x 121.7 εκ., Musée National d'Art moderne, Centre de Création Industrielle, Centre Georges Pompidou, Παρίσι.
- Εικ. 49: Jackson Pollock, *Number 4, 1948: Gray and Red, 1948*, λάδι και γκέσο σε χαρτί, 57.4 x 78.4 εκ., Weisman Art Museum, University of Minnesota, Μινεάπολις.
- Εικ. 50: Jackson Pollock, *Number 12A, 1948: Yellow, Gray, Black, 1948*, σμάλτο σε γκέσο πάνω σε χαρτί, 55.2 x 77.8 εκ., Συλλογή Stanley R. Gumberg, Πίτσμπουργκ.
- Εικ. 51: Jackson Pollock, *Number 14, 1948*, 1948, σμάλτο σε γκέσο πάνω σε χαρτί, 57.8 x 78.8 εκ., Yale University Art Gallery, New Heaven, Συλλογή της Katherine Ordway, Κονέκτικατ.
- Εικ. 52: Jackson Pollock, *Number 15, 1948: Red, Gray, White, Yellow, 1948*, σμάλτο σε χαρτί, 56.52 x 77.47 εκ., Virginia Museum of Fine Arts, Ρίτσμοντ.
- Εικ. 53: Jackson Pollock, *Number 20, 1948*, 1948, σμάλτο εμαγιέ σε χαρτί, 52 x 66 εκ. Munson-Williams-Proctor Institute Museum of Art, Utica, Νέα Υόρκη.

Εικ. 54: Jackson Pollock, *Number 22A, 1948*, 1948, σμάλτο εμαγιέ σε γκέσο πάνω σε χαρτί τοποθετημένο σε σανίδα συνθετικών ινών, 57.1 x 77.8 εκ., The Museum of Fine Arts, Χιούστον.

Εικ. 55: Jackson Pollock, *Number 23, 1948*, 1948, σμάλτο εμαγιέ σε χαρτόνι, 57.5 x 78.5 εκ., Tate Gallery.

Εικ. 56: Arnold Newman, «*Jackson Pollock: Is he the greatest living painter in the United States?*», 8 Aug. 1949, *Life Magazine*, 42-43.

Εικ. 57: Jackson Pollock, *One: Number 31, 1950*, 1950, λάδι με εμαγιέ σμάλτο σε καμβά, 269.5 x 530.8 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.

Εικ. 58: Jackson Pollock, *Autumn Rhythm: Number 30, 1950*, 1950, σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 266.7 x 525.8 εκ., The Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη.

Εικ. 59: Jackson Pollock, *Croaking Movement*, (Sounds in the Grass Series), 1946, λάδι σε καμβά, 137 x 112.1 εκ., Συλλογή Peggy Guggenheim, Βενετία. The Solomon R. Guggenheim Foundation, Νέα Υόρκη.

Εικ. 60: Jackson Pollock, *The Water Bull* (Accabonac Creek Series), 1946, λάδι σε καμβά, 76.5 x 213 εκ., Stadelijk Museum, Άμστερνταμ.

Εικ. 61: Jackson Pollock, *Number 29, 1950*, 1950, σμάλτο εμαγιέ, λάδι, μπογιά αλουμινίου, πλέγμα καλωδίων, σπάγκος, χρωματιστό γυαλί και βότσαλα σε γυαλί πάχους 0.64 εκ., 121.9 x 182.9 εκ., National Gallery of Canada, Οττάβα.

Εικ. 62: Jackson Pollock, *Lavender Mist: Number 1, 1950*, 1950, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 221 x 299.7 εκ., National Gallery of Art, Ουάσιγκτον.

Εικ. 63: Jackson Pollock, *Number 3, 1950*, 1950, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε σανίδα συνθετικών ινών, 121.9 x 244.2 εκ., Saint Louis Art Museum, Μισούρι.

Εικ. 64: Jackson Pollock, *Number 7, 1950*, 1950, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 58.5 x 268.6 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.

Εικ. 65: Jackson Pollock, *Number 8, 1950*, 1950, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, τοποθετημένο σε fiber σανίδα, 142.5 x 99 εκ., Collection David Geffen, Λος Άντζελες.

Εικ. 66: Jackson Pollock, *Number 27, 1950*, 1950, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 124.6 x 269.4 εκ., Whitney Museum of American Art, Νέα Υόρκη.

Εικ. 67: Jackson Pollock, *Number 28, 1950*, 1950, σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 173 x 266.7 εκ., The Metropolitan Museum, Νέα Υόρκη.

Εικ. 68: Jackson Pollock, *Number 32, 1950*, 1950, σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 269 x 457.5 εκ., Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen, Ντίσελντορφ.

Εικ. 69: Jackson Pollock, *Number 11, 1951*, 1951, σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 146 x 352 εκ., Daros Collection, Ελβετία.

Εικ. 70: Jackson Pollock, *Number 17, 1951*, 1951, νερομπογιά, και μαύρα και χρωματιστά μελάνια σε χαρτί Howell, 44.8 x 56.2 εκ., ιδιωτική συλλογή, Νέα Υόρκη.

Εικ. 71: Jackson Pollock, *Number 18, 1951*, 1951, σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 150.5 x 141.9 εκ., Whitney Museum of American Art, Νέα Υόρκη.

Εικ. 72: Jackson Pollock, *Number 19, 1951*, 1951, λάδι και σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 154.9 x 134.6 εκ., Συλλογή Milly και Arne Glimcher, Νέα Υόρκη.

- Εικ. 73: Jackson Pollock, *Echo: Number 25, 1951*, 1951, σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, MoMA, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 74: Jackson Pollock, *Number 2, 1949*, 1949, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 96.8 x 481.3 εκ., Munson-Williams-Proctor Institute Museum of Art, Utica, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 75: Jackson Pollock, *Number 22, 1951*, 1951, λάδι και σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 147.6 x 114.6 εκ., Συλλογή Denise και Andrew Saul.
- Εικ. 76: Jackson Pollock, *Blue Poles: Number 11, 1952*, 1952, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου με γυαλί σε καμβά, 210 x 486.8 εκ., National Gallery of Australia, Καμπέρα.
- Εικ. 77: Jackson Pollock, *Convergence: Number 10, 1952*, 1952, λάδι και σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 237.4 x 393.7 εκ., Albright-Knox Art Gallery, Μπάφαλο, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 78: Jackson Pollock, *Number 6, 1952*, 1952, λάδι με σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 141.92 x 119.38 εκ., The Nelson-Atkins Museum of Art, Κάνσας.
- Εικ. 79: Jackson Pollock, *The Deep*, 1953, λάδι και σμάλτο σε καμβά, 220.4 x 150.2 εκ., Musée National d'Art Moderne, Centre Georges Pompidou, Παρίσι.
- Εικ. 80: Jackson Pollock, *Easter and the Totem*, 1953, λάδι σε καμβά, 208.6 x 147.3 εκ. MoMA, Νέα Υόρκη. Δωρεά της Lee Krasner εις μνήμη του Jackson Pollock.
- Εικ. 81: Jackson Pollock, *Ocean Greyness*, 1953, λάδι σε καμβά, 146.7 x 229 εκ., The Solomon R. Guggenheim Museum, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 82: Jackson Pollock, *Portrait and a Dream*, 1953, λάδι σε καμβά, 148.6 x 342.2 εκ., Dallas Museum of Art, Ντάλας.
- Εικ. 83: Jackson Pollock, *Unformed Figure*, 1953, λάδι και σμάλτο σε καμβά, 132 x 195.5 εκ., Museum Ludwig, Κολωνία.
- Εικ. 84: Jackson Pollock, *The Key*, (Accabonac Creek Series), 1946, λάδι σε καμβά, 149.8 x 213.3 εκ., The Art Institute of Chicago, Σικάγο.
- Εικ. 85: Jackson Pollock, *Out of the Web: Number 7, 1949*, 1949, λάδι και σμάλτο εμαγιέ σε σανίδα από συνθετικές ίνες, 121.5 x 244 εκ., Staatsgalerie Stuttgart, Στουτγκάρδη.
- Εικ. 86: Jackson Pollock, *White Light*, 1954, λάδι, σμάλτο εμαγιέ και μπογιά αλουμινίου σε καμβά, 122.4 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 87: Jackson Pollock, *Search*, 1955, λάδι και σμάλτο εμαγιέ σε καμβά, 146 x 228.6 εκ., Συλλογή Samuel και Ronnie Heyman, Φλόριντα.
- Εικ. 88: Jackson Pollock, *Mural*, 1943, λάδι με καζεΐνη σε καμβά, 243 x 604 εκ., Stanley Museum of Art, Αιγούα. Δωρεά της Peggy Guggenheim.
- Εικ. 89: Jackson Pollock, *Night Sounds*, 1944, λάδι και παστέλ σε καμβά, 109.2 x 116.8 εκ., Ιδιωτική Συλλογή.
- Εικ. 90: Jackson Pollock, *Painting*, 1944, γκούας σε κοντραπλακέ, 58.4 x 47.8 εκ. MoMA, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 91: Jackson Pollock, *Άτιτλο*, 1946, μελάνι, παστέλ και γκούας σε χαρτί, 48.3 x 66 εκ., Συλλογή Denise και Andrew Saul, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 92: Jackson Pollock, *Άτιτλο*, 1947, μελάνι και κραγιόνι σε χαρτί, 45 x 59 εκ., Συλλογή Charlotte και Duncan MacGuigan.

- Εικ. 93: Hans Hofmann, *Spring*, 1940, λάδι και σμάλτο εμαγιέ σε ξύλο, 28.5 x 35.7 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 94: Hans Hofmann, *The Wind*, 1942, λάδι, ντούκο, γκούας και ινδική μελάνη σε σανίδα, 111.4 x 70.5 εκ., University of California, Berkeley Art Museum and Pacific Film Archive, Μπέρκλεϋ.
- Εικ. 95: Hans Hofmann, *Effervescence*, 1944, λάδι, ινδική μελάνη, καζέϊνη και σμάλτο εμαγιέ σε κοντραπλακέ, 138.11 x 91.12 εκ., University of California, Berkeley Art Museum and Pacific Film Archive, Μπέρκλεϋ.
- Εικ. 96: Mark Tobey, *White Writing*, 1944, τέμπερα σε σανίδα, 154.94 x 106.43 εκ., Neuberger Museum of Art Purchase College, State University of New York, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 97: Jackson Pollock, *Yellow Islands*, 1952, λάδι σε καμβά, 143.5 x 185.4 εκ., Tate Gallery, Λονδίνο.
- Εικ. 98: Martha Holmes, *O Pollock στάζει ρευστό σμάλτο στον καμβά*, 8 Αυγούστου 1949, φωτογραφία στο *Life Magazine*.
- Εικ. 99: Martha Holmes, *O Pollock ρίχνει άμμο για να προσδώσει υφή στο σμάλτο*, 8 Αυγούστου 1949, φωτογραφία στο *Life Magazine*.
- Εικ. 100: Hans Namuth, *O Pollock δουλεύοντας το One: Number 31, 1950*, με την Lee Krasner πίσω να παρακολουθεί, καλοκαίρι 1950, φωτογραφία.
- Εικ. 101: Hans Namuth, *O Pollock δουλεύοντας το Autumn Rhythm: Number 30, 1950*, φθινόπωρο 1950, φωτογραφία.
- Εικ. 102: Hans Namuth, *O Pollock δουλεύοντας το Autumn Rhythm: Number 30, 1950 με φόντο το One: Number 31, 1950*, φθινόπωρο 1950, φωτογραφία.
- Εικ. 103: Hans Namuth, *O Pollock δουλεύοντας το Autumn Rhythm: Number 30, 1950, με φόντο το Number 32, 1950*, φθινόπωρο 1950, φωτογραφία.
- Εικ. 104: Rudolf Burckhardt, *Αποψη του εργαστηρίου του Jackson Pollock*, 1950, φωτογραφία.
- Εικ. 105: Hans Namuth και Paul Falkenberg, *O Pollock εν ώρα εργασίας*, φωτογραφία-στιγμιότυπο από την πρώτη έγχρωμη ταινία με τον Pollock να ζωγραφίζει σε γυαλί με κάμερα τοποθετημένη από κάτω, 1950.
- Εικ. 106: Lee Krasner, *Little Images: Continuum*, 1947-1949, λάδι και σμάλτο σε καμβά, 134.6 x 106.6 εκ., Ιδιωτική Συλλογή.
- Εικ. 107: Lee Krasner, *Little Images: Abstract number 2*, 1946-1948, λάδι σε καμβά, 52.1 x 59.1 εκ. Ινστιτούτο Valencia d' Art Modern, Βαλένθια.
- Εικ. 108: Lee Krasner, *Untitled*, 1949, λάδι σε σανίδα, 121.9 x 93.9 εκ., MoMA, Νέα Υόρκη.
- Εικ. 109: Lee Krasner, *Burning Candles*, 1955, λάδι, χαρτί, ύφασμα και καμβάς σε λινό, 147.3 x 99.1 εκ., Μουσείο Neuberger, Νέα Υόρκη.